

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 6

ลักษณะของศิลปกรรมไทย

หัวข้อเนื้อเรื่อง

1. รูปแบบและลักษณะจิตรกรรมไทย ก่อนและหลังพุทธศตวรรษที่ 19
2. รูปแบบและลักษณะพระพุทธรูปและประติมากรรมไทย ก่อนและหลังพุทธศตวรรษที่ 19
3. รูปแบบและลักษณะสถาปัตยกรรมไทย ก่อนและหลังพุทธศตวรรษที่ 19

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. นักศึกษาสามารถที่จะอธิบายรูปแบบและเนื้อหาของจิตรกรรมไทย ก่อนและหลังพุทธศตวรรษที่ 19 โดยผ่านการทดสอบแบบปากเปล่าได้อย่างเข้าใจและถูกต้อง
2. นักศึกษาสามารถที่จะอธิบายรูปแบบและประติมากรรมวิถยาของพระพุทธรูปและประติมากรรมไทย ก่อนและหลังพุทธศตวรรษที่ 19 โดยผ่านการทดสอบแบบปากเปล่าได้อย่างเข้าใจและถูกต้อง
3. นักศึกษาสามารถที่จะอธิบายรูปแบบและที่มาของสถาปัตยกรรม ก่อนและหลังพุทธศตวรรษที่ 19 โดยผ่านการทดสอบแบบปากเปล่าได้อย่างเข้าใจและถูกต้อง

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

1. ซักประเด็นถาม-ตอบในความเข้าใจเกี่ยวกับงานศิลปกรรมไทย
2. ทำแบบทดสอบท้ายบทประจำบทที่ 6
3. บรรยายเนื้อหาข้อมูลผ่านโปรแกรม MS PowerPoint
4. บรรยายข้อมูลผ่านวิดีโอทัศน์
5. บรรยายและทัศนศึกษาสถานที่จริง

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนบทที่ 6
2. โปรแกรมนำเสนอ MS PowerPoint
3. วิดีทัศน์โดยโปรแกรมทางอินเทอร์เน็ต
4. โปรแกรมการนำเสนอภาพ ACDC
5. สถานที่จริงในการทัศนศึกษา

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากการแสดงความคิดเห็นในการถาม-ตอบภายในชั้นเรียน
2. ประเมินจากการแสดงความคิดเห็นในการลงพื้นที่ภาคสนาม
3. ประเมินผลจากการสอบปากเปล่า
4. ประเมินจากแบบทดสอบท้ายบท
5. ประเมินจากการสอบปลายภาค

บทที่ 6

ลักษณะของศิลปกรรมไทย

ศิลปกรรมไทยทั้งงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมมีลักษณะแตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัยที่เปลี่ยนผ่านซึ่งมีผลมาจากอิทธิพลทางด้านศิลปะภายนอกประเทศที่รับเข้ามาในช่วงระยะเวลานั้นๆ จนกระทั่งมีการพัฒนา ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งกลายเป็นงานศิลปะที่เรียกได้ว่าเป็นงานศิลปกรรมของไทย ทั้งนี้ รูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏในไทยอาจแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา ดังนี้ ช่วงแรก คือ ศิลปกรรมช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ประกอบด้วย ศิลปะทวารวดี, ศิลปะศรีวิชัย, ศิลปะขอมในประเทศไทย, ศิลปะลพบุรีและศิลปะหริภุญไชย และช่วงที่สอง คือ ศิลปกรรมช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมที่กล่าวได้อย่างชัดเจนว่าเป็นศิลปกรรมไทย ประกอบด้วย ศิลปะสุโขทัย ศิลปะล้านนาหรือเชียงใหม่ ศิลปะอยุธยาและศิลปะรัตนโกสินทร์ซึ่งมีรายละเอียดดังจะได้กล่าวต่อไป

1. จิตรกรรมไทย

งานจิตรกรรมแบบประเพณีไทยเป็นงานเขียนที่เรียกว่า “งานเขียนสีฝุ่น” คือ การเขียนภาพที่มีการเตรียมพื้นผิวให้เรียบและมีการวาดภาพร่างลงบนพื้นที่ที่ใช้ในการวาดเสียก่อนจากนั้นจึงทำการลงสีโดยสีที่ใช้เป็นสีที่บดเป็นผง เวลาจะใช้จึงทำการผสมน้ำลงไป ทั้งนี้สีที่ใช้นั้นมีทั้งได้จากธรรมชาติ อาทิ รากไม้ ผลของต้นไม้ และเขาสัตว์หรือหนังสัตว์ และสีสังเคราะห์ซึ่งการใช้สีดังกล่าวมีส่วนที่ใช้ในการแบ่งอายุของงานจิตรกรรมแต่ละสมัยเช่นกัน

1.1 จิตรกรรมช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

งานเขียนก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ที่ยังคงศึกษาได้และปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน คงเป็นงานจิตรกรรมในช่วงก่อนประวัติศาสตร์อายุราว 4000 – 2000 ปีก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งถูกเขียนหรือเรียกอีกอย่างว่า “แต้ม” บนผนังเพิงผาหรือหน้าผาต่างๆ ซึ่งอาจเป็นที่พักพิงของคนในยุคนั้น โดยภาพที่เขียนขึ้นนั้นเป็นภาพที่เขียนถึงวิถีชีวิตต่างๆ หรือความเชื่อต่างๆ ของคนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ดังเช่นภาพเขียนสีที่ผาแต้ม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี (ภาพที่ 6.1) มีอายุประมาณ 4,000 ปีก่อนประวัติศาสตร์ที่เขียนภาพเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต เช่น ต้ม เป็นต้น หรือ ภาพเขียนสีภายในผนังถ้ำตาด้วง จ.กาญจนบุรี ที่เขียนภาพซึ่งเชื่อว่าเป็นพิธีการขอฝน ทั้งนี้ การเขียนภาพบนผนังถ้ำคงมีลักษณะการเขียนที่เรียบง่ายและใช้สีเพียงสีเดียวในการเขียนหรือแต้มเท่านั้นโดยเป็นสีจากธรรมชาติ

อนึ่ง งานจิตรกรรมสมัยประวัติศาสตร์ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ สมัย

ทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยขอมในดินแดนไทย กลับไม่ปรากฏให้เห็น ทั้งนี้เนื่องจากอาคารสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เขียนงานส่วนใหญ่ในสมัยดังกล่าวได้พังทลายเหลือแต่เพียงซากเท่านั้น อาทิ โบราณสถานวัดพระเมรุ จ.นครปฐม ศิลปะสมัยทวารวดี ที่เหลือเพียงแค่ฐานเท่านั้นให้ได้ศึกษา หรือบางสมัยงานจิตรกรรมอาจไม่เป็นที่นิยมหรือสภาพอาคารไม่เหมาะสมกับงานเขียนจิตรกรรม อาทิ สถาปัตยกรรมแบบขอมในดินแดนไทยซึ่งสร้างจากหินทรายเสียด้านใหญ่จึงนิยมทำภาพสลักมากกว่า การเขียนจิตรกรรมทั้งนี้อาจเกิดจากสภาพพื้นผิวไม่อำนวยกับงานเขียนก็เป็นได้ ดังนั้น งานจิตรกรรมในช่วงสมัยดังกล่าวจึงไม่อาจที่จะกล่าวถึงลักษณะและรูปแบบให้เห็นได้

1.2 จิตรกรรมช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 19

1.2.1 จิตรกรรมศิลปะล้านนาหรือเชียงแสน

จิตรกรรมสมัยล้านนาพบได้ไม่มากนักเนื่องจากงานจิตรกรรมส่วนใหญ่ที่พบในแถบทางภาคเหนือของประเทศไทยอยู่ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ (ราวพุทธศตวรรษที่ 24) เช่น จิตรกรรมภายในวิหารพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ ซึ่งแสดงอิทธิพลของวัฒนธรรมพม่าและกรุงเทพฯ ได้อย่างชัดเจน (สันติ เล็กสุขุม. 2548 : 131) และจิตรกรรมภายในวิหารจตุรมุขวัดภูมินทร์ จ. น่าน เป็นต้นซึ่งงานดังกล่าวจะมีลักษณะรูปแบบอิทธิพลทางภาคกลางและข้อสังเกตอย่างหนึ่งจะพบได้ว่าลักษณะของตัวละครจิตรกรรมสามารถแบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ หากเป็นภาพบุคคลชั้นสูง อาทิ พระมหากษัตริย์ จะเขียนภาพตามอิทธิพลอย่างภาคกลาง ขณะที่ภาพบุคคลที่เป็นตัวรองลงมา เช่น ขุนนางต่างๆ เป็นต้น มักจะเขียนเครื่องแต่งกายตามอย่างพม่าและภาพบุคคลที่เป็นชาวบ้านทั่วไปจะเขียนภาพเครื่องแต่งกายพื้นเมืองแบบท้องถิ่นลงไป แม้ว่าจิตรกรรมล้านนาที่พบส่วนใหญ่จะถูกเขียนขึ้นสมัยหลังในช่วงรัตนโกสินทร์แต่ก็ยังมีภาพเขียนที่วิหารน้ำแต้ม อ.เกาะคา จ.ลำปาง ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งเขียนบริเวณคอสอง แม้ว่าภาพจะจางมากแล้วแต่ยังคงเห็นลักษณะการใช้สีพู่กัน

แต่ไม่มีการปิดทอง โดยเขียนเรื่องมฆะมานพและโฆสะกะเศรษฐี ตลอดจนมีอักษรใต้ภาพกำกับ (สันติ เล็กสุขุม, 2549) (ภาพที่ 6.2)

1.2.2 จิตรกรรมศิลปะสุโขทัย (ราวพุทธศตวรรษที่ 19)

จิตรกรรมสมัยสุโขทัยไม่พบหลักฐานใดๆทั้งสิ้นเนื่องด้วยตัวอาคารทางศาสนาได้พังทลายเสียหายหมดแล้ว หากพบแต่ภาพจิตรกรรมภายในเจดีย์ซึ่งก็ลบเลือนหมดแล้วยากแก่การศึกษาทั้งนี้ในด้านการศึกษาศิลปะจิตรกรรมสมัยสุโขทัยคงเหลือเพียงภาพจารบนหินชนวนซึ่งพบที่มณฑปวัดศรีชุม จ.สุโขทัย (ภาพที่ 6.3) โดยจารเป็นภาพอดีตพุทธเจ้า 550 พระชาติ ปัจจุบันส่วนหนึ่งจัดแสดงและจัดเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ทั้งนี้ลักษณะของภาพแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะศรีลังกาสอดคล้องกับการรับศาสนาพุทธ นิกายเถรวาทเข้ามาและการส่งสมณทูตไปยังศรีลังกาด้วยอันเป็นเหตุผลถึงที่มาของอิทธิพลดังกล่าว อีกทั้งลักษณะของพระโพธิสัตว์ซึ่งปรากฏอยู่ในแต่ละตอนยังสามารถเปรียบเทียบได้กับลักษณะพระพุทธรูปศิลปะเขียงแสนได้เป็นอย่างดีจึงสามารถที่จะกำหนดอายุได้ในราวพุทธศตวรรษที่ 19

1.2.3 จิตรกรรมศิลปะอยุธยา (ราวพุทธศตวรรษที่ 19 - 23)

ศิลปะสมัยอยุธยาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ อยุธยาตอนต้น อยุธยาตอนกลางและอยุธยาตอนปลายโดยมีลักษณะของงานศิลปกรรมที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่ทั้งนี้ในส่วนของการจิตรกรรมสมัยนี้มีความประณีตและแสดงถึงความเชี่ยวชาญในการวาดของช่าง อีกทั้งยังคงเหลือให้ศึกษาจำนวนมาก มีเพียงงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนกลางเท่านั้นที่ไม่พบหลักฐานอาจเนื่องด้วยเหตุผลการพังทลายของตัวอาคารทางศาสนา ขณะที่จิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนต้นคงพบเพียงงานเขียนภายในกรุปรารงค์เท่านั้นที่ยังพอศึกษาได้ ส่วนในสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นช่วงที่พบจิตรกรรมมากที่สุดซึ่งจะอธิบายเป็นช่วงแต่ละสมัย ดังนี้

1.2.3.1 จิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น

อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้น จิตรกรรมช่วงนี้พบค่อนข้างน้อยและส่วนใหญ่พบภายในกรุปรารงค์เท่านั้น อาทิ ภาพเขียนภายในกรุปรารงค์วัดราชบูรณะ จ.อยุธยา (ภาพที่ 6.4) ซึ่งกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ 19 ตรงกับช่วงปีการสร้างปรารงค์ดังกล่าวคือในสมัยพระบรมราชาธิราชที่ 1 (เจ้าสามพระยา) ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าลักษณะของงานจิตรกรรมสมัยดังกล่าวมักจะนิยมใช้สีเอกรงค์และใช้สีค่อนข้างน้อยโดยสีที่ใช้มักจะเป็นสีแดง สีดำ สีเขียวซึ่งเป็นสีจากธรรมชาติและสีทอง ซึ่งใช้การปิดทองคำเปลว ภาพที่เขียนมักเขียนเกี่ยวกับภาพอดีตพุทธเจ้าและพระพุทธรูป 550 พระชาติ ดังเช่นจิตรกรรมกรุปรารงค์ชั้นล่างสุดของวัดราชบูรณะที่เขียนภาพอดีตพุทธเจ้าไว้ด้านบนสุดของผนังและเขียนภาพแต่ละพระชาติของพระพุทธรูปในลักษณะที่เขียนเป็นช่อง ส่วนด้านล่างสุดเขียนเป็นภาพอดีตสาวก ทั้งนี้ภาพจิตรกรรมภายในกรุปรารงค์วัดราชบูรณะยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจีนอย่างเช่น ภาพดอกโบตั๋น หรือภาพลายก๊อนเมฆอย่างจีน เป็นต้น (ศิลปะอยุธยา. 2550 : 180) เช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมภายในปรารงค์วัดพระราม จ.อยุธยา ซึ่งเขียนภาพอดีตพุทธเจ้าซึ่งใช้สีเพียงไม่กี่สีเช่นกัน

ภาพที่ 6.4 อดีตพุทธเจ้า จิตรกรรมภายในกรุปรารงค์วัดราชบูรณะ จ.อยุธยา สมัยพระบรมราชาธิราชที่ 1 (เจ้าสามพระยา) พุทธศตวรรษที่ 19